

หน่วยที่ 10 :

นาฏศิลป์และดนตรีไทย

10.1 ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับนาฏศิลป์ไทย

10.1.1 ความหมาย องค์ประกอบ และความสำคัญของนาฏศิลป์ไทย

นาฏศิลป์ หมายถึง การแสดงต่าง ๆ ที่ใช้สรีระท่าทางกรีดกรายรำยรำ เดินไปตามจังหวะ และทำนองเพลง มีการแสดงเดี่ยว หมู่ หรือแสดงเป็นเรื่อง

1. องค์ประกอบของนาฏศิลป์ไทย

- 1.1 การฟ้อนรำ
- 1.2 ดนตรี
- 1.3 บทประพันธ์หรือวรรณกรรม

2. ความสำคัญของนาฏศิลป์ไทย

- 2.1 ความเชื่อ นาฏศิลป์เป็นศาสตร์ที่สัมพันธ์กับความเชื่อของมนุษย์
- 2.2 การทูล นาฏศิลป์ยังเป็นศาสตร์ที่มนุษย์ใช้ประโยชน์ในการสร้างสรรค์สังคม อาทิ การทูล การผูกสัมพันธ์ไมตรีในชนเผ่าต่าง ๆ
- 2.3 การบันเทิงและอาชีพ นาฏศิลป์เกี่ยวข้องกับการบันเทิง และอาชีพทุกแขนง อย่างแยกไม่ออก จัดแบ่งหน้าที่กันอย่างมีระบบ

10.1.2 ประเภทของนาฏศิลป์ไทย

1. หนังใหญ่

การแสดงหนังใหญ่มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้น ใช้ตัวหนังเป็นส่วนประกอบการแสดง หนังใหญ่ของไทย ที่รู้จักกันดีคือ หนังใหญ่วัดขนอน อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

1.1 **ลักษณะตัวหนัง** ทำจากหนังวัวหรือหนังควายแผ่ตากแห้ง สูง 1 เมตร ถึง 2 เมตร แกะสลักฉลุเป็นลวดลายงดงาม

1.2 **ลักษณะการแสดง** การแสดงหนังใหญ่ต้องใช้ศิลปะ หลายแขนงผสมผสาน อาทิ ศิลปะการแสดง คือ ทำเดินเชิดตัวหนัง ศิลปะดนตรีหรือวงปี่พาทย์บรรเลงประกอบ รวมถึงการพากย์เจรจาด้วย

1.3 **ดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง** ใช้วงปี่พาทย์ประกอบการแสดง มีหลายขนาดตามความต้องการของแต่ละงาน ชาวบ้านทางภาคใต้นิยมการแสดงหนัง “หนังตะลุง”

2. หุ่นไทย

การเล่นหุ่นเป็นมหรสพของคนไทยที่มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

2.1 **ลักษณะตัวหุ่น มีลักษณะและขนาดต่างกัน**

1. **หุ่นใหญ่หรือหุ่นหลวง** ตัวหุ่นสูงประมาณ 1 เมตร
2. **หุ่นเล็ก** มีขนาดเล็ก สูงประมาณ 1 ฟุต
3. **หุ่นกระบอก** สูงประมาณ 18 – 20 นิ้ว
4. **หุ่นละครเล็ก** เกิดขึ้นใหม่หลังหุ่นกระบอก สูงประมาณ 1 เมตร

3. โขน

เป็นนาฏศิลป์ชั้นสูง เป็นมหรสพของหลวง ในสมัยโบราณนิยมแสดงในโอกาสสำคัญ เช่น การต้อนรับแขกเมือง งานสมโภชสำคัญ โขนแสดงตามโอกาสต่าง ๆ แบ่งเป็น 5 ประเภท

- 3.1 โขนกลางแปลง
- 3.2 โขนโรงนอกหรือโขนนั่งราว
- 3.3 โขนหน้าจอ
- 3.4 โขนโรงใน
- 3.5 โขนฉาก

4. ละครไทย

- 4.1 ละครชาตรี
- 4.2 ละครนอก

- 4.3 ละครใน
- 4.4 ละครดึกดำบรรพ์
- 4.5 ละครพันทาง
- 4.6 ละครเสภา
- 4.7 ละครร้อง
- 4.8 ละครพูด
- 4.9 ละครสังคีต

5. นาฏศิลป์พื้นบ้าน

ลิเก เป็นนาฏศิลป์พื้นบ้านอย่างหนึ่งที่นิยมแสดงในหมู่ชาวบ้าน มีศัพท์เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า นาฏดนตรี พัฒนามาจากการสวดสรรเสริญพระเจ้าของศาสนาอิสลาม และเกิดพร้อม ๆ กับลำตัด

10.2 ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับดนตรีไทย

10.2.1 ความหมายและความสำคัญของดนตรีไทย

1. ความหมาย

ดนตรีไทย หมายถึง รูปแบบของเครื่องดนตรี ลักษณะบทเพลง การร้องเพลง ที่เป็นแบบดั้งเดิมของคนไทยในวัฒนธรรมไทย

2. ความสำคัญของดนตรีไทย

2.1 **ความสำคัญในตัวเอง** การบ่งชี้ความเป็นชาตินั้น จะสำแดงได้จากวัฒนธรรมของแต่ละชาติ ที่เห็นชัดเจน ได้แก่ ภาษา การแต่งกาย ลักษณะทางกายภาพ ของสิ่งแวดล้อมในชาตินั้น ๆ และดนตรี

2.2 **ความสำคัญต่อศาสตร์ด้านอื่น ๆ** นาฏศิลป์ไทย ได้แก่ ระบำรำฟ้อน กีฬาไทย การฟันดาบ ชกมวย มีดนตรีไทยมาประกอบ การแพทย์แผนไทย ใช้ดนตรีไทยช่วยบำบัดโดยฝึกทางกายภาพ ศาสนากับดนตรีเกี่ยวพันกันเสมอ

10.2.2 ประเภทของดนตรีไทย

❖ ดนตรีไทยแบ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ ตามหน้าที่และลักษณะการบรรเลงของแต่ละเครื่องดนตรี แบ่งออกได้เป็น 4 กลุ่ม คือ

- ❖ กลุ่มเครื่องตี
- ❖ กลุ่มเครื่องสี
- ❖ กลุ่มเครื่องดี

❖ กลุ่มเครื่องเป่า

➤ การประสมวงดนตรีไทย

เครื่องดนตรีไทยในแต่ละกลุ่มสามารถนำมาวมกัน จัดเป็นวงขนาดต่าง ๆ กัน จัดเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ได้ 3 กลุ่ม วงเครื่องสาย วงมโหรี และวงปี่พาทย์

➤ เพลงไทย

เพลงไทยนั้นมีการแบ่งประเภทได้หลายประเภท

- 2.1 เพลงใหม่โรง บรรเลงก่อนเพลงอื่น
- 2.2 เพลงเถา จะเป็นเพลงที่มีอัตราจังหวะต่อเนื่องกันโดยลดหลั่นกันไป
- 2.3 เพลงตับ แบ่งเป็น 2 ชนิด ตับเรื่อง ตับเพลง
- 2.4 เพลงหน้าพาทย์ บรรเลงประกอบกิริยาอาการของผู้แสดงโขน ละคร
- 2.5 เพลงเดี่ยว เป็นเพลงที่ครูดนตรีได้แต่งขึ้นเป็นพิเศษ
- 2.6 เพลงเกล็ด การขับร้องและบรรเลงเป็นเอกเทศ
- 2.7 เพลงสำเนียงภาษา เพลงที่มีสำเนียงของชาติอื่นหรือนำมาจากชาติอื่น
- 2.8 เพลงทางเครื่อง นิยมบรรเลงต่อท้ายการบรรเลงเพลงใหญ่
- 2.9 เพลงระบำ ใช้ประกอบการแสดงระบำเป็นชุด ๆ
- 2.10 เพลงลา บรรเลงและขับร้องเป็นเพลงสุดท้ายของงานเพื่ออำลา

10.3 นาฏศิลป์และดนตรีไทยในวิถีชีวิต

10.3.1 นาฏศิลป์และดนตรีไทยในวัฒนธรรมไทย

1. ดนตรีที่เกี่ยวข้องกับบ้าน

การบวชเรียน พิธีบวชถือว่าเป็นพิธีที่สำคัญของไทย ในพิธีบวชขนาดก็จะทำขวัญนาค

ก่อนการบวช 1 วัน เพื่อสอนในเรื่องต่าง ๆ ใช้ปี่พาทย์ บรรเลงเครื่องคู่ประกอบพิธี

การแต่งงาน ขั้นตอนพิธีการต่าง ๆ ก็จะมีดนตรีไทยเข้าไปเกี่ยวข้อง

การแห่ขันหมาก นิยมใช้แถววงนำขบวนแห่ขันหมากแต่บรรเลงเพลงไทย

การหลั่งน้ำพระพุทธรณ์ มีการบรรเลงดนตรีไทยประกอบการหลั่งน้ำพระพุทธรณ์

มนต์

งานศพ ดนตรีไทยและนาฏศิลป์มีบทบาทมาก กล่าวคือ ในการสวดศพชาวบ้านนิยมมีวงดนตรีไทยมาประโคมเพื่อให้คลายความเศร้า

2. ดนตรีที่เกี่ยวข้องกับวัด

การเทศน์มหาชาติ เป็นพิธีหนึ่งที่มีความสำคัญ วัดจะจัดเทศน์มหาชาติตามความเชื่อกันว่าปิดประตูรก เปิดประตูสวรรค์ เมื่อเทศน์มหาชาติจบลง ปี่พาทย์จะบรรเลง เพลงสาธุการ และเพลงกราวรำ แสดงถึงความชื่นชมยินดีที่ได้ประกอบบุญกุศลสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

3. ดนตรีไทยและนาฏศิลป์ที่เกี่ยวข้องกับวังหรือในพระราชพิธี

พระราชพิธีโสกันต์ คือ การตัดจุก

พระราชพิธีทรงผนวช เมื่อพระชนมายุถึงกำหนดก็ต้องผนวชเป็นพระภิกษุ

งานพระเมรุ เมื่อพระมหากษัตริย์ พระมเหสี สวรรคต จะมีการทำบุญตามประเพณี ดนตรีไทยก็จะมีส่วนเกี่ยวข้อง

10.3.2 นาฏศิลป์และดนตรีไทยในงานอาชีพ

❖ อาชีพหลักของคนไทย คือ การเกษตร เกษตรกรเป็นกลุ่มที่สร้างสรรค์งานศิลปะให้กับชาติหลายแขนง เมื่อพักจากงานไร่นา ก็จะมาร้องรำทำเพลงพักผ่อนหย่อนใจในปัจจุบันมีอาชีพที่เกี่ยวข้องกับดนตรีและนาฏศิลป์หลายอาชีพ

- ❖ อาชีพด้านการแสดง
- ❖ อาชีพครู
- ❖ อาชีพด้านงานประดิษฐ์
- ❖ อาชีพประดิษฐ์หุ่นจำลอง และของจิ๋ว
- ❖ ค้าขาย
- ❖ มัคคุเทศก์
- ❖ นักจัดรายการ
- ❖ นักประพันธ์
- ❖ นักวิชาการ
- ❖ นักศิลปะ
- ❖ การสร้างสื่อ

อาชีพต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วนั้น เป็นอาชีพที่เป็นของคนไทยสามารถจัดการได้อย่างครบวงจร ตั้งแต่ผลิตวัตถุดิบออกมาเพื่อทำเป็นเครื่องดนตรี มีการเรียนการสอนอาชีพครูดนตรีและนาฏศิลป์

การผลิตสื่อวีดิทัศน์เกี่ยวกับดนตรี และนาฏศิลป์ไทยยังมีทำกันอยู่เสมอ เพื่อเป็นสื่อการสอนให้กับโรงเรียนต่าง ๆ และส่งออกไปยังต่างประเทศ

10.4 แนวโน้มของนาฏศิลป์และดนตรีไทยในสังคมปัจจุบัน

10.4.1 การเรียนการสอนนาฏศิลป์และดนตรีไทย

- การเรียนการสอนในโรงเรียน

นอกจากการเรียนการสอนนาฏศิลป์ และดนตรีไทยที่วิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากรแล้วในโรงเรียนระดับประถมศึกษาก็มีหลักสูตรบังคับที่ต้องเรียนดนตรีไทยและนาฏศิลป์ไทย แต่ในความเป็นจริง บางโรงเรียนมักจะหาครูสอนดนตรีไทยและนาฏศิลป์ไทยไม่ได้ จึงมีผลกระทบทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่น เช่น ให้เด็กร้องเพลงตามสมัยนิยม

➤ การเรียนการสอนนอกโรงเรียน

นอกจากการเรียนการสอนในโรงเรียน โดยทั่วไปแล้ว ยังมีการศึกษานอกโรงเรียน หรือเป็นการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย การเรียนการสอนทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียน ส่งเสริมทั้งทางด้านวิชาการและทักษะ รวมทั้งวัฒนธรรมทางด้านดนตรีไทยและนาฏศิลป์

10.4.2 นาฏศิลป์และดนตรีไทยร่วมสมัย

❖ ในปัจจุบันทั้งดนตรีไทยและนาฏศิลป์มีการเปลี่ยนแปลงให้เข้ากับสมัยนิยม แต่รูปแบบเดิมก็ยังคงอยู่แต่มีการเปลี่ยนแปลงประยุกต์ให้เข้าสมัยก็มีหลายรูปแบบ ดนตรีไทยร่วมสมัยมีเด่นอยู่ 3 กลุ่ม คือ เพลงสุนทราภรณ์ เพลงจากวงดนตรีประยุกต์ เพลงลูกทุ่ง

❖ นาฏศิลป์ร่วมสมัย มีผู้คิดการแสดงแนวนาฏศิลป์ร่วมสมัยขึ้นมา

❖ ปัจจุบัน จะเห็นได้จากการแสดงของคนะที่มีชื่อเสียงโด่งดังคือ “คณะภัทราวดี” ซึ่งจะเน้นนาฏศิลป์ประยุกต์ นาฏศิลป์ร่วมสมัยดูได้ในหลายอารมณ์และมีรูปแบบที่หลากหลาย ให้อิสระแก่ผู้คิดสร้างงาน ดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงหลากหลาย ใช้ทั้งดนตรีสากล ดนตรีไทย ดนตรีประยุกต์ รวมทั้งดนตรีไทย และดนตรีสากลเข้าด้วยกัน

